

Bübüyna Oruzbaeva, I.A. Batmanov'la Çalışırken
Ord. Prof. Dr. B. O. Oruzbayeva

Kırgız Cumhuriyeti Milli Bilimler Akademisi akademiği Bübüyna Oruzbaeva; Kırgız dili, dilbilim ve kültür hayatına katkılarının yanı sıra yetiştirmiş olduğu doktor ve profesör öğrencileriyle eşsiz bir bilim adamıdır.

Umay Ene'nin elinden el alan Bübüyna Oruzbaeva 1924'te Issık-Köl ili, Tüp ilçesi, Çolpon köyünde fakir bir çifçi ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Filoloji Bilimleri Doktoru, profesör, Kırgız Cumhuriyeti Milli Bilimler Akademisi Akademiği (Ord. Prof. Dr.), Dilbilimde Üstün Hizmet Ödülünün yanı sıra Bilim- Teknik ve K. Tınıstanov Devlet Ödülü sahibidir.

Türk Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu üyesi, ulusal ve uluslararası ve Türkoloji alanında yapmış olduğu bilimsel çalışmalarıyla tanınan ve önde gelen Kırgız bilim adamlarından biridir.

Bübüyna Oruzbaeva Karakol şehrinde yedi yıllık okulu bitirdikten sonra aynı şehirdeki Maksim Gorki adındaki öğretmen okulu (1940) ve Eğitim Enstitüsünden (1942) mezun oldu. 1945'te Frunze'deki Kırgızistan Devleti, Öğretmenlik Enstitüsü Kırgız Dili ve Edebiyatı Fakültesini bitirip Sovetler Birliği Bilimler Akademisi Kırgız Dil Bölümünde doktora yaptı, "Kırgız Dilinde Geçmiş Zamanın Halleri" adlı doktora tezini başarıyla savunarak Filoloji bilimleri doktoru unvanını aldı.

1951-1976 yılları arası, Kırgız Cumhuriyeti Milli Bilimler Bölüm Başkanı ve Müdürü olarak görev yaptı. 1971-1987 yıllarında Kırgız Sovet Ansiklopedisi baş redaktörlüğü görevinde bulundu.

Günümüzde Bübüyna Oruzbaeva Milli Bilimler Akademisi Yürütme Kurulu üyesi ve Dilbilim Enstitüsünde baş uzman olarak da çalışmaktadır. 1964'te Kazak Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsünde "Çağdaş Kırgız Dilinde Kelime Yapımı" adlı profesörlük tezini savundu. 1967'de Profesör doktor unvanı verildi. 1974'te Oruzbaeva'ya Milli Bilimler Akademisi üyesi, 1980'de de akademik (Ord. Prof. Dr.) unvanı verildi.

Bübüyna Oruzbaeva'nın bilimsel çalışmaları; Kırgız dilinin grameri (morfoloji ve kelime yapımı), leksikoloji ve leksikografi, Kırgız Edebi dilinin tarihi, Eski Türk kitabeleri, genel halk dili ile Edebi dilinin ilişkileri, Diller arası ilişkiler (Rus ve Kırgız dilleri), iki dillilik, interfrensasyon gibi problemlere ilişkin alanlarda son derece önemli çalışmaları olmuştur. İlk monografisi "Kırgız Dilindeki Fiilin Geçmiş Zamandaki Halleri" adıyla yayımlanmıştır; Çağdaş Kırgız dilinde fiilin geçmiş zamandaki halleri ve türleri, zamanı belirten *-çu, -ıptır* morfemleri ve dilbilgisel yapısı, Kırgız dilbiliminde ilk defa bütün yönleriyle ele alınıp incelenmiştir. Bu yüzden bu çalışmanın temel yapısı ve teorik sonuçları, lise ve Yüksek Öğretim Kurum kitapları ve yardımcı ders kitaplarında Kırgız dilinin akademik gramerinin ilgili bölümlerine dayanarak yer verilmiştir. Bübüyna Oruzbaeva'nın "Kırgız Dilindeki Kelime Yapımı" adlı monografisi Kırgız dilbiliminde

yeni teorik bir açılım olarak kabul edilmektedir. Bu monografide bir çok materyallerin her yönden tahlilini yaparak Türkoloji’de bilimsel verilere dayanarak Kırgız dilindeki kelime yapımının genel ve doğal oluşumu araştırılıp bilimsel bir analizi yapılmıştır. Çalışmada kelime yapımı unsurlarının temel grupları ve yöntemlerinin ilişkileri ortaya çıkarılmıştır.. Çağdaş Kırgız dilinde onların ne kadar kullanıldığı bellidir. Kaynaşmış kelime yapımı ekleri morfolojik araçlar ile onların fonksiyonel ve köken ilişkilerin yapısal anlamsal özelliklerine ilişkin kuramlarını tespit etmiştir. Bu çalışmasında B. M. Yunusaliev ve C. Ş. Şükürov’un türemiş ve bileşik kelimelerin biçimsel, semantik özelliklerine ilişkin kuramlarını geliştirerek Rus dilinin etkileri üzerinde de durmuştur. Böylece birleşik kelimeleri sınıflandırıp eş anlamlı kelimelerin ortaya çıkmasının yollarını araştırarak onların Kırgız dilcileri tarafından desteklenen etimolojisini vermiştir. Sözünü ettiğimiz monografide kelime yapımının yöntemleriyle ilgili kuramları, dilciler tarafından yenilik olarak kabul edilip onun çizgisinde yeni bilimsel araştırma ve çalışmalara zemin hazırlamıştır. Oruzbaeva’nın monografisi sadece Kırgız dilinde değil, Türkolojideki önemli problemlerin çözümlerine yönelik teorik yaklaşım ve değerlendirmelerdir. Kırgız dilindeki kelime yapımının özellikle kök sözcükleri bütün yönleriyle araştırmaya devam edip “Kırgız Dilinin Ünlü, Ünsüz Morfemlerinin Yapısal, Morfolojik Özellikleri”, “Eş Anlamlı Kelimelerde Ses Değişmesinin Rolü” gibi makaleleri (yetmişden fazla) yayımlamıştır. Bu araştırmaların temel sonucu morfemlerin yapısını ve türünü belirlemektedir.

Aggulativ dillerin kelime yapısında kökler önemli rol oynar ve onların özelliğinin tahlilini yapan Oruzbaeva’nın “Söz” diyen monografisidir. Kırgız dilindeki kelime yapımının teorik esasları, yöntemleri ve dilin kelime hazinesindeki semantik birimleriyle ilgili “Kırgız Edebi Dilinin Genel Esasları” adlı konulara kitabında yer vermiştir..

B. O. Oruzbayeva, bu kitapta dil meselesini gündeme getirip (genelde yazılı ve alfabeti olmayan dillerden bahsedilmektedir) kullandığı araştırma yöntemi halkın kullandığı dile ilgili görüş ve değerlendirmelerine yer vermiştir.

Kırgız dilinin leksikoloji meselesinin karşılaştırmalı ve tarihi açıdan ele alınması sadece adı geçen çalışmalarda değil aynı zamanda uluslar ve uluslararası konferans, sempozyum, bilimsel toplantılarda dile getirilmiştir. Örneğin: ‘Manas Destanında Kökenbilim Hakkında’ (1968) (Tokyo’da düzenlenmiş Antropoloji ve Sürekli Etnografya Bilimi Uluslararası VIII. Konferansı ‘Kırgız-Moğol Toponimindeki Paralellikler Hakkında’ (Sürekli Altayistik Uluslararası XII. Konferansı, Berlin, 1969), ‘Kaşgarlı Mahmud’un ‘Divan-ı Lugat- it Türk’ Sözlüğü Kırgızca Terimlerin Kaynağı’ (BM Türkoloji Konferansı, Fergana, 1971), ‘İran Dilinden Alınmış Kelimelerin Kırgızca’daki Yeri’ (Uluslar arası XIX: Altayistik Konferansı, Helsinki, 1976) vb.

B. Ö. Oruzbayeva, Terminoloji Bölümünün (1966-1971) sonra Terminoloji ve Türkoloji Bölümünün başındayken Kırgız Edebi Dilinin terminolojisini bir sisteme getirip, Kırgızca- Rusça Terimler Sözlüğünü çeşitli bilim dallarına göre hazırlayıp yayımlamıştır. Bilim ve teknoloji, sosyal ve siyasi terimler üzerinde birçok çalışmalar yaparak ondan fazla sözlük hazırlamıştır.

Günümüzde kullanılan terimlerin teorik meseleleri ‘Bilim ve Teknoloji, Sosyal ve Siyasi Terimlerin Rusça-Kırgızca Sözlüğünü Hazırlamak ve Bir Sisteme Getirmeye Yönelik Kullanım’ (Frunze, 1971), ‘Bilim ve Teknoloji ve Basın Dilinin Semiotik Meseleleri’, ‘Günümüzdeki Kırgız Terminolojisi’, ‘Kırgız Terminolojisi’ adlı makaleleri dil ve dilbilim adına önemli çalışmalardır.

Adı geçen çalışmalarda, günümüzde kullanılan Kırgız terminolojisi araştırmalarının bilimsel temellerini ve çoğunlukla şekil ve fonksiyonu açısından Rusça’nın önemli olduğunu vurgulamıştır. Terminolojik kelime hazinesi halkın kullandığı genel kelime hazinesine daha da yakın olduğu Kırgız diline devlet dili statüsü vermekle beraber canlı bir dilin Kırgızların günlük hayatında yaygın kullanılması, terimlerin yapısı, halk dilinin sosyal fonksiyonunun genişlemesi

ve koşullandırılması da özetle dile getirilmiştir.

Oruzbayeva, edebi dilin terminolojiyi normalleştirme sürecindeki deneyimine dayanarak son yıllarda 'Dilbilgisi Terimlerinin Kırgızca- Rusça Sözlüğü'nü 'Kırgız Terminolojisi adlı monografisini yayımlamıştır.

B. Ö. Oruzbayeva 1951 yılından itibaren ülkede düzenlenmiş olan leksikografi çalışmalarına katılıp, Rusça- Kırgızca Sözlüğü' hazırlayıcısı ve yayın birliği üyesidir. Orta ve Yüksek Öğretim öğrencileri için " Rusça Kırgızca Sözlük", " Kırgız Dilindeki Kelime Türetim Sistemi", " Kırgız Dilinde Zamir", " Kırgızca Dilbilgisi", " İmla Lügati" vb. çalışmaların redaktörlüğünü yapmıştır.

Bilimsel düzenleme becerileri ve çok çalışkanlığının neticesinde B. Ö. Oruzbayeva yöneticisi olduğu kurumun sorumluluğunu omuzlarında taşıyarak ülkenin değerli dilcileriyle çok önemli çalışmalara izma atmıştır. 1976-80 yıllarında Kırgız Sovyet Ansiklopedisinin baş redaktörlüğünü yapmıştır. Kırgızların altı ciltlik "Kırgız Sovyet Ansiklopedisi", madde başları yazarlığının yanısıra (1982) Rusça (1982), Kırgızca (1983) özel ciltleri yayımlamıştır. Sözkonusu ansiklopedi k toplam 360 baskı yapmıştır.

Oruzbayeva'nın başkanlığında Kırgız Ansiklopedi Komisyonu "Sosyalist Büyük Ekim Devrimi", "İmla Lügati," "Frunze Şehri Kırgız Sovyet Devletinin Başkentidir", "Sovyet Ansiklopedik Sözlüğü" gibi çalışmaları yayımlamıştır.

Oruzbayeva Kırgız adbilim sorunlarına da eğilmiş bu yönde "Manas" Destanındaki Etnonim Üzerine, "Kırgız Moğol Sözvarlığındaki Benzer Kelimeler ", "Kaşgarlı Mahmut Sözlüğü Kırgız Dilinin Sözvarlığını Araştırma Kaynağıdır", " Sizin Çocuğunuzun İsmi", " Manas Destanındaki Özel İsimler", " Manas, Kırgız Dilinin Sözvarlığının Tarihi Araştırma Kaynağıdır" gibi makaleleri yayımlamıştır.

Oruzbayeva Kırgız Dilinin güncel problemlerini araştırmakla beraber Kırgız diline devlet statüsünü vermeye ilgili kanun tasarısında da önemli katkıları olmuştur..

Oruzbayeva bilimsel araştırma ve çalışmalarının yanı sıra geleceğin dilcilerini yetiştirmeye yönelik çalışmalar da yapmıştır. Üniversite öğrencilerine özel kurs, dilbilimine giriş derslerini vermiştir. Onlarca doktor ve profesör yetiştirmiştir. Uzun yıllar, Dilbilimi Enstitüsü, Kırgız dili alanında doktora, profesörlük tez savunmaları jüri başkanlığını yürütmüştür. Bir başka ifadeyle dil ve dilbilim alanında yetişen/ yetişmekte olan bilim adamlarında hep onun emeği vardır dersek yanılmış olmayız.

"Sovyet Türkolojisi", "Bilimler Akademisi Haberleri", "Kırgızistan Kadınları" Derneği Yöneticisi ve Sekreteri, Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi Dil, Edebiyat Enstitüsü, Türkoloji Komisyonu, Dil Bilimi Enstitüsü Bilim Komisyonu üyesidir.

Bübüyna Oruzbayeva, Kırgızistan'ın Bilim ve Teknik alanından devlet ödülün kazanmıştır. Devlet Yüksek Kurulunun Şeref diplomasının yanısıra V. İ. Lenin'in 100. Yıldönümü madalyası, Sovyetler Birliği Tarım Ziraat Fuarı Gümüş Madalyası, Türkiye Cumhuriyeti "Liyakat Nişanı" ve III. Derecedeki "Manas" nişanıyla ödüllendirilmiştir. Kırgız Bilimine katkıları nedeniyle 1993'te "Kırgız Cumhuriyet Üstün Hizmet" ödülüne layık görülmüştür.

Akademi Üyesi Oruzbayeva'nın Kronolojik Bibliyografisi

B.Ö Oruzbayeva 20 Aralık 1924'te Isık-Göl ilinin Aksu ilçesinin Çolpon köyünde doğmuştur. 1935-1940 Yılları arası Kırgız Cumhuriyeti, Prejevalsk (şimdiki Karakol) şehrindeki M.Gorki adlı

pedagoji okulunda okumuştur.

1940-1942 Prejevalsk Devlet Öğretmen Enstitüsü öğrencisi,

1942 Isık-Göl Bölgesi Milli Eğitim (maarif) Personel Müdürü,

1942-1943 Kırgız Devleti Pedagoji Enstitüsü öğrencisi.

1943-1944 Kırgızistan Komünüst Partisi, Narın Bölgesi Parti Üyeliği ve Organizasyon Komisyonu Başkanı,

1944-1945 Frunze (şimdiki Bişkek) şehrindeki Kırgız Devlet Pedagoji Enstitüsü öğrencisi,

1947-1951 Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi, Kırgız Bölümü, Master öğrencisi,

1952 Moskova'daki Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi, Dil Bilimi Enstitüsünde "Kırgız Dilindeki Geçmiş Zamanın Halleri" Adlı Doktora Tezi Savunması,

1951-1953 Sovyetler Birliği, Bilimler Akademisi, Kırgız Bölümü, Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsünde Memur,

1953- 1954 Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi, Kırgız Bölümü, Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsünde İdari Memur,

1953-1955 Frunze Şehri Meclis Vekili,

1959-1962 Kırgız Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi, Dil ve Edebiyat Enstitüsü Müdürü,

1964 Kazak Sovyetler Birliği, Bilimler Akademisi, Dil Bilimi Enstitüsünde " Kırgız Dilindeki Kelimelerin Türetilişi" Adlı Doktora Tezi Savunması,

1962-1966 Kırgız Cumhuriyeti, Bilimler Akademisi, Dil ve Edebiyat (şimdiki) Kırgız Dili Bölümünde Uzman Memur,

1966-1971 Kırgız Cumhuriyeti, Bilimler Akademisi Terminoloji Bölümü Müdürü,

1967 Kırgız Dili Profesörü,

1968 "Manas Destanındaki Etnonimler Hakkında" Antropoloji (İnsanbilim) ve Etnografya Bilimi, VIII Uluslararası Kongresi Eylülü, (Tokyo, Kiyoto)

1969 "Manas Destanı Kırgız Halkının Sözlü Eserlerinin Temel Kaynağı.(Moskova'daki Kırgızistan Bilim Günleri.)

1971-1976 Kırgız Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi, Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Terminoloji ve Türkoloji Bölümü Müdürü,

1972 "Türk Dil Kurumunun" 40. Yıl Anısına Düzenlenen Uluslararası Türkoloji Kongresine bildiriyle katılım (Ankara),

1974 Kırgız Sovyetler Birliği, Bilimler Akademisi, Muhabir Üyesi, (Nisan)

1975 " Kırgızistan Kültürünün Kardeş Sovyet Halkı İçerisinde Gelişimi" (Suriye, Damask')

1976 "İran Dilinden Kabul Edilen Kelimelerin Kırgız Dilindeki Yeri" Altay Dili hakkında PJAC XIX Uluslararası Konferans (Finlanda, Helsinki, Haziran),

1976-1980 Kırgız Sovyet Ansiklopedisi Baş Redaktörü,

1979 Kırgız Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi, Akademi Üyesi (Haziran),

1980 "Kırgız Lehçeleri Öğretiminin Problemleri Hakkında", Türk Dialektolojisi (Lehçebilim) Alanında Birleşik konferans(Ufa),

1984 Kırgız Sovyetler Birliği, Bilim ve Teknik Alanında Devlet Ödülü,

1984 Yılından İtibaren Kırgız Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi Prezidyum Üyesi.

1985 "Yenisey Yazılı Eserler Tarihinden" Türkoloji Uluslararası kongresi, Eylül (Türkiye, İstanbul).

1986 Kuzey Afrika ve Asya Ülkeleri XXXII. Uluslararası Kongre Katılımcısı, (Almanya, Hamburg).

1986 Altay Dilleri Hakkında PJAC XXIX Uluslararası Konferans Katılımcısı, (Özbekistan, Taşkent)

- 1988 "Türk Dil Kurumu" Yabancı Muhabir Üyesi (Türkiye, Ankara),
1989 Altay Dilleri Hakkında PJAC XXXIII Uluslararası Konferans Katılımcısı, (Norveç , Oslo).
1990 Altay Dilleri Hakkında PJAC XXXIII Uluslararası Konferans Katılımcısı, (Macaristan, Budapeşt),
1991 Altay Dilleri Hakkında PJAC XXXIV Uluslararası Konferans Katılımcısı (Almanya, Berlin),
1991 Orta Asya Araştırmaları, IV. Avrupa Semineri (Almanya,Hamburg),
1992 "Türk Dil Kurumu"nun 60. Yılına İthaf Edilen Uluslararası Türkoloji Kongresine Katılım, (Türkiye, İstanbul-Ankara),
1996 "Kelime Monografisi, K Tınıstanov adlı Devlet Ödülü Sahibi
1996 Kırgız Cumhuriyeti Üstün Hizmet Ödülü Sahibi